IL-PRESEPJU TAŻ-ŻEJTUN F'GHELUQ IS-70 SENA

Il-presepju li ħoloq pandemonju sħiħ...

Kitba ta' Fiona Vella

Mijiet, jekk mhux eluf, bħal daż-żmien imorru jduru l-bliet u l-irħula ta' Malta biex jaraw il-presepji ppreżentati. Wieħed minn dawn il-presepji l-aktar magħruf bla dubju ta' xejn huwa dak li hemm fl-Istitut Ġesù Nazzarenu fiż-Żejtun...

B'kumbinazzjoni kont iltqajt ma' ekskollega tiegħi u flimkien ġeddidna diversi memorji. Tiskanta kif jibda jiġri bik moħħok, jgħarrex biex jiftakar dak il-wiċċ, dik l-esperjenza u mitt ħaġa oħra. Tirrealizza kemm għalkemm jgħaddu diversi snin, ċerti nies u affarijiet jibqgħu għeżież ħafna għalik. Il-memorja tagħhom tkun ittappnet biss bħal kif tagħmel ħġieġa miksija bin-nida.... mesħa waħda malajr u kollox jerġa' jiġi lura f'tebqa t'għajn.

U fl-istess ġimgħa kont qed nagħmel xi ftit riċerka dwar presepju fiż-Żejtun u ħabta u sabta ntbaħt li waqt it-tiftix tiegħi kont iltqajt ma' teżor! U dat-teżor kien ilu taħt ħalqi sew – minn tfuliti.

Niftakar li fil-ġurnata tal-Milied, il-ġenituri tiegħi kellhom drawwa ħelwa ħafna; dik li qabel l-ikla ta' nofsinhar, kienu jieħdu lili u lil ħuti nżuru l-presepji madwar Malta kollha. Biż-żmien saret tradizzjoni li nibdew mill-presepju tal-Istitut ta' Ġesù Nazzarenu taż-Żejtun. Ta' tifla li kont, kont nimpressjona ħafna ruħi mill-pasturi jiċċaqalqu li kellu fih u kull darba kont nitħasseb kif kienu jsiru dawk il-movimenti. Min qatt kellu jgħidli xi storja kbira kien hemm wara dak il-post?

Sfortunatament meta konna mmorru nżuru dan il-presepju, qatt ħadd ma kien spjegalna xi ħaġa dwaru. Konna nidħlu narawh, nistagħġbu bi ġmielu u nitilqu. Għalhekk tistgħu timmaġinaw kif bqajt meta sirt naf li dan kien l-ewwel presepju f'Malta li kien mekkanizzat bl-għajnuna ta' mutur elettriku. Iktar minn hekk id-data tat-tiswir tiegħu kienet tmur lura sal-1947! B'sorpriża kbira rnexxieli niltaqa' ma' żewġ persuni li ħadmu fuqu f'dak iż-żmien...

Lil Pawlu Pavia mort inżuru flimkien man-neputi tiegħu Manuel Vella ġewwa d-Dar tal-Anzjani ta' St Vincent de Paule, fejn illum qiegħed jgħix. Sibtu qed jaqra ktieb dwar it-turbini tal-gass...

"Illum għandi 85 sena u xorta bqajt ninteressa ħafna ruħi fit-teknoloġija għax nieħu gost nara x'qiegħda toffri d-dinja moderna tal-lum."

Fil-fatt Pawlu għamel żmien twil jaħdem bħala tekniku fil-power station l-antika fix-xatt tal-Belt.

"U hemmhekk għal ftit ma ħallejtx ġildi. Niftakar illi ġurnata minnhom kont għadni apprentist u kont qiegħed naħdem fuq pompa flimkien mal-istruttur tiegħi Toni Pizzuto. F'daqqa waħda smajna l-balumba (is-sirena) ddoqq sabiex tavżana li kien ġej attakk mill-ajru. Ħarisna lejn is-sema imma ma rajna xejn. Wara ftit jiena bdejt nisma' l-ħoss imbiegħed ta' ajruplan. Toni merieni imma jiena kont ċert. F'dawk iż-żminijiet tibda tidra ċerti ħsejjes u affarijiet. Saħansitra tkun kapaċi tagħraf x'tip ta' ajruplan ġej, kemm hu fil-għoli u f'lierna bogħod qiegħed. Għall-ewwel rajtu daqs dubbiena – kien hemm ħafna sħab u al ura aktar stajt narah malajr. Immarkajt lejh u proprju dak il-ħin smajnieh jogħdos 'l isfel. Għedtlu 'se jitlaqha Ton!'. Toni qabadli jdejja u nżilna niġru lejn in-niżla l-antika tal-kurċifiss. Imma hekk kif wasalna f'nofs triq, jien deherli li aħjar jekk immorru nistkennu f'xelter qrib.

għal paġna 5

Il-presepju taż-Żejtun

minn paġna 4

Iżda Toni ddeċieda li jibqa' sejjer fi triqtu u jien irħejtilha qisni għafrid lejn ix-xelter. Hekk kif dħalt fix-xelter bl-eżatt, il-bomba tolqot il-post fejn kien mar jistkenn Toni. Flimkien miegħu mietu tnejn oħra dakinhar. Mumenti li ma ninsiehom qatt!"

Domna ħafna nitkellmu dwar dawn iż-żminijiet sakemm imbagħad wasalna għall-istorja tal-presepju.

"Fl-1945, kif għaddiet il-gwerra, iz-ziju tiegħi, Monsinjur Emmanuel Galea, ġietu x-xewqa li jagħmel presepju kbir ġewwa l-istitut li tiegħu huwa kien id-direttur. Sa dak iż-żmien kien jeżisti presepju ieħor, ħafna aktar żgħir. Kellu numru ta' pasturi li kienu jiċċaqalqu permezz ta' spaga li t-tfal tal-istitut stess kienu joqogħdu jiġbdu minn taħt mejda. It-tfal kienu jagħmlu siegħa kull wieħed u n-nies kienet tagħtihom xi ftit flus. Imma l-isqof kien imħasseb dwar din il-biċċa xogħol u minflok xtaq joħloq presepju li kellu jkun mekkanizzat b'mutur elettriku.

Fl-1946 ftehemna li nneħħu l-presepju li kien hemm u minflok bdejna nibnu dak li hemm illum bil-qies ta' 27 pied tul b'20 pied wisa'. Taħt id-direzzjoni tiegħu, ġew xi bennejja li fetħu tliet twieqi filwaqt li l-mastrudaxxi bnew il-pjattaforma tal-presepju. Wara, jien u hu ffurmajna l-kartapesta mill-karti, il-gazzetti u l-kolla.

Wasalna mbagħad għall-pasturi u l-isqof telaqha f'idi biex inwettaq il-ħolma tiegħu. Bdejt inkisser moħħi kif se nagħmel biex noħloq il-movimenti li konna ddiskutejna dwarhom. Iddeċidejt li nibda mill-Madonna u ftit ftit bdejt nifforma l-pastur mill-fildiferru u l-injam. Meta lestejtha, il-Madonna setgħet tbaxxi rasha u ċċaqlaq idejha u għamilt ftit aktar kuraġġ. Irnexxieli nsib mutur minn ħanut u bdejt nissara mat-taħbila li kelli nsolvi – dik li nħaddem il-pasturi kollha permezz tiegħu. Biex tgħaxxaqha, dak iż-żmien il-kurrent ma kienx b'saħħtu l-ħin kollu u għalhekk ridt insib irkaptu kif nixgħel il-mutur mingħajr ma nħallih jintefa'. Ftit ftit bdejt nibni l-pasturi u nimmekkanizzahom. Issitwazzjoni kienet kulma tmur tikkumplika ruħha, hekk kif il-movimenti tal-pasturi riedu jikkumplimentaw lil xulxin bħal ngħidu aħna l-Madonna kienet titbaxxa u tbus lil binha filwaqt li San Ġużepp jinżel għarkupptejh."

Fil-Milied tal-1947 l-Isqof iddeċieda li jiftaħ il-presepju għall-pubbliku. Hu u neputih kienu bassru li presepju oriġinali bħal dak kien se jqajjem interess kbir imma qatt ma ħasbu li kien se joħloq pandemonju sħiħ!

"Meta ftaħna l-presepju qamet storja sħiħa. In-nies ġew minn kull naħa ta' Malta. Ma stajniex inlaħħqu magħhom u dawn bdew jiffullaw għax kulħadd ried jidħol biex jara. Kien hemm min saħansitra kellu xi jgħid għax taf inti, issib min jipprova jqabbeż. Fil-fatt kellha tiġi anki l-pulizija biex tikkalma u tieħu ħsieb is-sitwazzjoni."

Pawlu saħaq aktar minn darba li l-Isqof ried jgħaddi messaġġ partikolari permezz ta' dan il-presepju...

"Hu xtaq li min jiġi jżur il-presepju, ma japprezzax biss il-ġmiel tal-grotta u jitlaq 'il barra. Ried li l-viżitaturi jikkunsidraw il-ħames misteri tal-ferħ li fuqhom ġie mibni b'dettall kbir il-presepju. Ippjana illi huma jaħsbu ftit fuq dak li ġara kemm qabel it-twelid ta' Ġesù u kif ukoll wara."

Qatt ma kont intbaħt li t-twieqi jaqsmu l-presepju fi stejjer partikolari...

"Ippjanajna kollox eżattament fuq l-istejjer tal-Bibbja. Fit-tieqa tax-xellug tista' tara dak li ġara qabel it-twelid ta' Ġesù fostom it-tħabbira tal-anġlu Gabriel u ż-żjara ta' Marija fil-villaġġ ta' Ein Karem fejn kellhom id-dar tagħhom Eliżabetta u żewġha Żakkarija. Mit-tieqa tan-nofs tilmaħ lil Betlehem fil-quċċata u aktar 'l isfel il-grotta fejn hemm it-twelid ta' Sidna Ġesù. F'naħat oħra, l-anġli qed iwasslu l-aħbar lir-rgħajja filwaqt li l-maġi ġejjin bl-iġmla tagħhom wara li dawn ġew imsejħa minn Alla nnifsu (b'turija li għalkemm pagani, Kristu kien ġie biex isalva lill-bndemin kollha). Fit-tarf tal-presepju hemm ukoll għajn li minnha qed jimlew in-nies li tfakkarna fi kliem Kristu "min għandu l-għatx ħa jiġi għandi u jixrob". F'ġenb ieħor hemm ir-rgħajja man-nagħaġ tagħhom; xena li tfakkarna fil-kliem "jiena r-ragħaj it-tajjeb li nagħraf in-nagħaġ tiegħi waħda waħda u li nagħti ħajti għalihom". Fl-aħħar tieqa 'l fuq fl-għoli hemm il-preżentazzjoni ta' Ġesù fit-tempju u t-tbassira ta' Xmun. Finalment l-aħħar xena turi l-ħarba lejn l-Eġittu."

Pawlu Pavia dam jieħu ħsieb dan il-presepju għal aktar minn 60 sena.

"Bil-mod il-mod għamilt diversi xeni u llum hemm mat-80 pastur. Kull darba kont nara x'se nżid jew inbiddel fih. Għalija dak il-presepju qatt mhu lest għalkollox. Inqabblu ma' sinfonija mhux kompluta... dejjem tista' tirranġa biex issir aħjar."

Iltqajt ukoll ma' Swor Pawlina Gauci li flimkien ma' Swor Anġela (illum mejta) kellha f'idejha r-responsabbiltà biex tlibbes lill-pasturi ta' dan il-presepju. Illum Swor Pawlina tgħodd is-77 sena. Qattgħet ħafna snin fil-missjoni fejn fosthom kellha x-xorti taħdem għal xahrejn fl-Indja ma' Madre Tereża u s-sorijiet tagħha. F'dawn l-aħħar snin hija għamlet ukoll 14-il sena missjoni l-Perù. Imma kienu t-tliet snin li għamlet il-Persja li daħħluha f'dan il-proġett.

"Pawlu Pavia talabni ngħinu biex isiru l-ħwejjeġ tal-pasturi. Dak iż-żmien jien kont il-Madre Superjura tal-Istitut u għalhekk kien dover tiegħi li ngħin. Fl-istess ħin, peress li għext xi snin il-Persja, kelli ċerta esperjenza dwar l-istil tal-ilbies li Pawlu xtaq ilibbes lill-pasturi tiegħu. Tal-ħwienet kienu jagħtuna diversi kampjuni ta' drappijiet u anki xi biċċiet li kien jifdilhom u għalhekk id-drapp ma kienx problema. Adattajna kemm stajna biex inqarrbu lejn il-ħwejjeġ li kienu jilbsu fi żmien il-miġja ta' Sidna Ġesù Kristu. Jien kont infassal u nħit bil-magna filwaqt li Swor Angela, li kellha jdejha iżgħar minn tiegħi, kienet tħit b'idejha xi irqaqat bħal kmiem u hekk.

Il-kongregazzjoni tagħna ilha teżisti biss għal dawn l-aħħar 70 sena. Imma illum il-vokazzjonijiet naqsu ħafna."

Xtaqt inkun naf jekk ilhiex ma żżur il-presepju.

"Immur inżuru kull sena għax fl-istess ħin immur nagħti l-awguri lill-Madre tal-Istitut. Sfortunatament matul dawn l-aħħar snin in-nies li jżuru dan il-presepju naqsu qatigħ. Forsi l-istorja tinbidel dis-sena għax sirt naf li sar xi tibdil sabiħ ħafna."

Ma stajtx ma nkellimx ukoll lill-kuratur preżenti ta' dan il-presepju li jiġi n-neputi ta' Pawlu, Joseph Pavia.

"Inqas ma ssemmini aħjar," laqagħni mill-ewwel Joseph.

Imma għall-ebda raġuni ma kont se nħallih barra. Matul sena waħda biss li hu ilu jieħu ħsieb dan il-presepju, it-tibdil li sar fil-lok huwa impressjonanti u utli ferm.

"Jien in-neputi ta' Pawlu Pavia. Sa minn ċkuniti zijuwi kien jeħodni miegħu biex narah jaħdem fuq il-presepju. Mas-snin ħareġ fija t-talent tad-disinn u t-tpinġija u ftit ftit zijuwi beda jafdani bl-irtokk tal-pasturi. Huwa dam snin kbar jieħu ħsieb dan il-presepju imma fl-aħħar snin kellu jċedi din ir-responsabbiltà u ddeċidejt li nidħol minfloku jien."

Talabni nimxi warajh, daħħalni fil-kamra tal-presepju fid-dlam u xegħel id-dawl. Ħsiebu rnexxielu għax bqajt impressjonata bil-bosta. Lanqas biss għaraftha l-kamra li kont ili tant inżur!

"Deherli li din il-kamra kien jistħoqqilha ftit rinnovar għax ma kinitx għadha tilqgħek. Ippjanajt li nżommha sempliċi kemm jista' jkun imma fl-istess ħin ma xxaħħaħt xejn fil-materjali li użajt u fil-ħin li ddedikajt għaliha. Tajtha stil Medjevali li jixraq ħafna mal-presepju nnifsu u qgħadt attent li nżomm il-karattru oriġinali tal-kamra u tat-tagħmir li kien fiha. Kont qed nagħmel kollox waħdi, niddedika ftit sigħat kuljum matul dis-sena li għaddiet. Imbagħad ġie jagħtini daqqa t'id Leli Mifsud li qaxxar il-bqija tal-ħitan u kaħħal il-kamra. Jien komplejt ngħaddi d-dawl u nagħmel il-bqija tax-xogħol."

Mill-bosta xogħlijiet li għamel, l-aktar li apprezzajt kien l-idea tal-kummentarju li huwa sawwar dwar l-istorja ta' dan il-presepju storiku...

"Dik li jiġu n-nies iżuruh u ma jafu xejn dwar l-istorja tiegħu, kienet tagħtini ġewwa ħafna. Għalhekk bdejt mill-ewwel naħdem fuq kummentarju qasir sabiex jakkumpanja lill-viżitatur. Irnexxieli ndaħħal l-istorja ta' dan il-presepju f'tul ta' sitt minuti ħalli dak li jkun ma jiddejjaqx jisma'. Ittraduċejt dan il-kummentarju f'ħames lingwi differenti u tlabt lil qarrejja professjonali biex jagħmlu dax-xogħol: il-Malti – Frans Zahra, l-Ingliż – Anthony Girard, it-Taljan – Nicola Tombion, il-Franċiż – Elizabeth Grech Scicluna u l-Ġermaniż – Andreas Reiff. Xtaqt ukoll inlaqqa' mużika apposta għall-kummentarju. Għalhekk avviċinajt lil Maestro Ray Sciberras u tlabtu jiktibli biċċa mużika li tfakkar fiż-żminijiet imbiegħda tat-twelid ta' Ġesù. Ma xtaqt xejn bombastiku imma ridt li matul dawk is-sitt minuti, jiġu espressi l-mumenti differenti li twassal il-ġrajja tal-presepju. Għall-ewwel il-Maestro nħasad għax kien dubjuż kif seta' jdaħħal dan kollu f'ħin daqshekk qasir. Imma meta lesta u sejjaħli biex nismagħha għall-ewwel darba, mill-ewwel fhimt li kien għamilli kapulavur!"

Skont kliem Joseph innifsu, hemm ħafna aktar xi jsir fuq il-presepju...

"Il-mekkaniżmu mhux se mmissu imma l-pasturi għandhom bżonn xi ħwejjeġ li jridu jinbidlu. Il-kartapesta, is-saqaf u s-sistema tad-dawl iridu jinbidlu wkoll. Barra minn hekk, is-susa għamlet ħafna ħsara wara dawn is-snin kollha. Anzi nistagħġeb kif żamm dan iż-żmien kollu speċjalment meta tikkunsidra li jekk tidħol taħtu tinduna li prattikament il-presepju sar mix-xejn: il-qiegħ tiegħu maħdum mill-fallakki, il-bibien u l-purtelli."

Kont kurjuża nistaqsih xi jfisser dan il-presepju għalih.

"Għalija dan il-presepju huwa parti mill-familja u nħoss nostalġija kbira lejh. L-għan prinċipali tiegħi huwa li minflok jispiċċa biż-żmien, dan il-presepju jingħata mill-ġdid il-ħajja ħalli n-nies terġa' tibda żżuru bi ħġarha. Żgur li se nagħmel l-almu kollu tiegħi biex dan iseħħ. Nappella biex in-nies jiġu jaraw ix-xogħol li sar u fl-istess ħin iħallu donazzjoni għas-sorijiet li għandhom bżonn ħafna għajnuna, speċjalment fil-manutenzjoni ta' dan l-Istitut.

Ta' min isemmi wkoll li bħalissa għaddejja l-kawża għall-beatifikazzjoni tal-Isqof Emmanuel Galea. Jekk dan iseħħ, għad jiġi żmien meta l-valur ta' dan il-presepju jiżdied ħafna aktar."

Il-presepju tal-Istitut tas-Sorijiet ta' Ġesù Nazzarenu jinsab fi Triq l-Isqof Emmanuel Galea fiż-Żejtun. Se jkun miftuħ għall-wiri mill-14 ta' Diċembru 2009 sas-6 ta' Jannar 2010. Ħinijiet tal-ftuħ: mid-9:30am sa 12:00pm u mill-4:00pm sas-7:00pm.

Dehra ġenerali ta' kif jidher il-Presepju taż-Żejtun